

МОДЕЛ ПРОГРАМА ЗА ПРОРАЧУН ЦЕНЕ
КОШТАЊА ОПЕРАЦИЈА ТАКТИЧКОГ НИВОА

Предраг Младеновић
Генералштаб Војске Србије
Самед Каровић
Универзитет одбране у Београду, Војна академија
Митар Ковач
Министарство одбране Републике Србије,
Управа за стратегијско планирање

Анализирајући операције тактичког нивоа у раду се даје одговор на питање – колико коштају способности за извршавање мисија и задатака у условима рестриктивног финансирања, а имајући у виду постојеће стање организационих система, стање окружења и пројекцију потребних способности. Сви расходи, издаци и утрошци који су настали због стварања учинака имају карактер трошкова. У њиховој основи мора да стоји количинска компонента трошкова, вредносно изражена или вреднована по одговарајућим ценама коштања. Након увода обрађују се питања од значаја за сагледавање цене коштања операција са израженим тежиштем на приказу цене коштања за достизање потребних способности за извођење операција тактичког нивоа, и то: (1) операције тактичког нивоа (2) програм за прорачун цене коштања операција тактичког нивоа и (3) цена коштања операција тактичког нивоа.

На крају су изложени закључци до којих се дошло у процесу обраде овог веома комплексног и пионирског подухвата са основним циљем да се дефинише цена коштања и сагледа утицај на извођење операција тактичког нивоа.

Кључне речи: операције тактичког нивоа, цена коштања, програм

Увод

У раду се описују елементи извођења операција тактичког нивоа у процесу оперативног планирања и моделовања програма за прорачун цене коштања таквих врста операција, а тежиште је на елементима програма и његовим импликацијама на процес оперативног планирања.

Као основ за прорачун цене коштања послужила су досадашња искуства у којима су јединице Војске Србије учествовале у операцијама, посебно учешће у међународним вежбама са суседним земљама.

Основни проблеми који су се појавили у процесу израде рада исказали су се у нереалним и непрецизним доктринарним ставовима и логистичкој компоненти која није у потпуности заживела. У таквој ситуацији, где није системски регулисана улога логистике, у основи постоје директне импликације на организовано извођење таквих операција. Посебно су наглашени елементи програма који су размотрени са аспекта њихове примењивости.

Операције тактичког нивоа

Операције тактичког нивоа садржане су у доктринарним опредељењима и ставовима, односно у Доктрини операција Војске Србије. Према дефиницији операција је скуп борбених и/или неборбених активности, покрета и других акција, које се предузимају по јединственој замисли ради остваривања општег циља различитог значаја. Изводе се самостално, у сарадњи са другим снагама одбране, снагама земаља партнера и снагама савезника. У основи, операција представља сложен, планиран и припремљен процес у којем се расположивим ресурсима за одређено време и јединственој замисли остварују циљеви различитог значаја¹.

Основно обележје операције тактичког нивоа је војна сила која, према дефиницији, представља крајње средство решавања сукоба и употребљава се у тесној сарадњи са осталим снагама одбране у широком распону конфликтних ситуација у међународним односима. Операције у оружаним сукобима представљају основни облик употребе војне силе или претње употребе оружане силе ради наметања сопствене воље и остварења одређених циљева.

Савремене операција све више губе традиционалне форме коју су карактерисали симетрични и дисиметрични оружани сукоби а њихов карактер је све више асиметричан. У савременим операцијама бројна величина, надмоћ у материјалним ресурсима и војној снази и укупна опремљеност снага изгубила је своју важност и није фактор који ће одлучити победника. Операције немају само војни карактер и све више су подршка цивилним властима у различитим ванредним и кризним ситуацијама и стабилизацији стања након криза.

Основни елемент успешности операција зависи од једновременог интегрисања свих потенцијала државе у војној, физичкој, економској, политичкој, технолошкој, информационој, временској и социјалној димензији. Тиме се успешност операција доводи у контекст зависности од цене коштања. На тај начин даје се и одговор на питање шта се тиме добија и да ли пројектовани циљ операција оправдава утрошак ресурса, односно да ли је рентабилно изводити поједине операције.

Операције се све чешће изводе на нижим хијерархијским нивоима где је изводе тактичке јединице које су носиоци конкретних задатака. Основна прорачунска јединица тактичког нивоа је батаљон.

¹ Доктрина операција Војске Србије, МО, ГШ ВС, Здружена оперативна команда, Београд, 2012, стр. 19.

Програм за прорачун цене коштања операција тактичког нивоа

Планирањем трошкова операција тактичког нивоа идентификује се и ближе прецизира место и улога издатака и расхода, њихов значај у процесу планирања операција батаљона, које имају импликације у могућност научног процеса егзактног начина програмирања ради реалног приступа прорачуну трошкова и укупне цене коштања. Спознаја основних детерминанти из прометног окружења, структурне и функционалне промене, и увођење постулата и решења који су верификовани у пракси високоефикасних система идентификују потребу исправног усмерења расположивих ресурса и потенцијала за извођење операција.

Програм за прорачун цене коштања операција тактичког нивоа састоји се од три структурне целине², односно три засебна потпрограма који обједињено рефлектују цену коштања операција тактичког нивоа. Програмом су одређени јасни, уочљиви и мерљиви стандарди, рефлектујући услови и друге спецификације неопходне за сваки садржај, односно сви кораци или нивои који воде ка израчунавању трошкова операција тактичког нивоа.

На овај начин врши се стандардизовано, једнообразно и универзално мерење цене коштања операција тактичког нивоа. Намена стандарда је да идентификује критеријуме за минимум прихватљивог и захтеваног нивоа извршења мерења. Стандард процеса описује делове (корак) неопходне за правилно израчунавање издатака и расхода. Излазни стандард приказује цене коштања операција тактичког нивоа, а користи се када није битан начин извршења све док су резултати добри.

Програм за прорачун цене коштања операција тактичког нивоа је поуздан, дефинише критеријуме према којима се задатак извршава и успешно реализује. Програм дефинише стандарде за мерење издатака и расхода, калкулише минимално прихватљив ниво извођења који обезбеђује извршење задатка, укључује тачност, квантитет, брзину и на крају квалитет.

Програм у погледу прецизности, толеранције, потпуности, форме, јасности, броја грешака, квантитета, редоследа и брзине извршења задовољава услове посла што је ближе могуће. Поступак израде и извршења програма јесте свеобухватан и сложен радни процес којим се обезбеђује стандардизација и непрекидност средњорочног интегрисаног управљања ресурсима. У приказу су представљени потпрограми: потпрограм 1 – прорачун издатака и расхода непокретности за операције тактичког нивоа; потпрограм 2 – прорачун издатака и расхода покретних ствари за операције тактичког нивоа; потпрограм 3 – прорачун издатака и расхода обучавања и развијања способности за операције тактичког нивоа.

Потпрограмима се обезбеђује прорачун трошкова операција тактичког нивоа широког спектра, па представљају важно средство управљања које обезбеђује постизање планираних циљева, у дефинисаном времену и са планираним издацима и расходима. Они представљају синтезу претходно створених знања и искустава из ранијих програма и потпрограма, тако да су на најбољи начин искориштене расположиве методе планирања и програмирања, односно најефикасније коришћење укупних ресурса у процесу планирања операција.

Потпрограмом 1 издаци и расходи се иницирају (табела 1), планирају и програмирају, при чему испољавају одређене ефеката без којих не би било могуће одржати потребан ниво способности за извођење операције у крајњем смислу.

² Милисављевић, М., Тодоровић, Ј.: Стратегијско управљање, Београд, 1991. Стр 105.

Табела 1 – Потпрограм 1 (Прорачун издатака и расхода непокретности за операције тактичког нивоа)

У хиљадама динара

Р. бр.	Врста објекта	Назив (намена) и ознака објекта	Трошкови санирања тренутног стања и довођења објекта у функцију (капитално одржавање објекта)		Трошкови одржавања (превентивно одржавање) стања објекта – периодични радови (за период од 2014. до 2019. године).								Трошкови изградње нових објекта (за период од 2014. до 2019. године).			СВЕ-ГА (дин) Збир кол. 5,14 и 18			
			Предмет и процене на вредност потребних радова за санирање објекта (дин.)	УКУПНО	Преглед и испит. тром.	Припрема ТЕР-а за грејну сезону (кол.-ј.м.)	Хигијен, креч. (кол.-ј.м.)	Остали период. радови (кол.-ј.м.)	Прорачун прегледа и испит. тромоб. инстал. (дин.)	Прорачун према ТЕР-а за грејну сезону (кол.-ј.м.)	Прорачун према ТЕР-а за грејну сезону (кол.-ј.м.)	Трошкови хигијенских кречен. зона (дин.)	Трошкови вишестричних радионадова (дин.)	Укупно (дин)	Назив и намена објекта (коми.)		Број потребних објеката (коми.)	Процењена вредност изградње једног објекта (дин.)	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	
	Објекти за становање, живот и рад (људство команди и јединица)																		
	УКУПНО за објекте за становање, живот и рад			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
	Објекти за смештај и чување ПС (магацини, гараже, надстрешнице и сл.)																		
	УКУПНО за објекте за смештај ПС			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
	Објекти ЛоПо (тех. радни, пумпне, аккумулят, и сервисне станице, нице, котларнице, КТБ-ови, амбуланте, стационари, објекти усл. делатности ИнСт и сл.)												0				0	0
УКУПНО за објекте ЛоПо				0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	0	0
	Објекти за обуку (политони, вежбалишта, стрелишта и сл.)												0				0	0
УКУПНО за објекте за обуку				0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	0	0

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	'12	13	14	15	16	17	18	19
	Објекти спољне инфра- стр. (ел. инста- лац., во- довод, грејање хидрант- ска мре- жа, кана- лизација)												0				0	0
	УКУПНО за средства техничке заштите			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Средства техничке заштите												0				0	0
	УКУПНО за објекте ПУТ			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Објекти ПУТ												0				0	0
	УКУПНО за објекте спољне инфраструктуре			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Остали објекти												0				0	0
	УКУПНО за остале објекте			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	СВЕГА за објекте инфраструктуре			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Потпрограмом 1 профилисан је стандард мерења, а то је обезбеђење услова за извођење операције на нивоу оцена врло добар (4,00) за период од 2014. до 2019. године и дизајниран је да обухвати све трошкове инфраструктуре по врстама објеката: објекти за становање, живот и рад (људство команди и јединица); објекти за смештај и чување ПС (магацини, гараже, надстрешнице и др.); објекти ЛоПо (тех. радионица., пумпне, акумулаторске. и сервисне станице, котларнице, КТБ-ови, амбуланте, стационари, објекти услужне делатности ИнСл и сл); објекти за обуку (полигони, вежбалишта, стрелишта и сл); објекти спољне инфраструктуре (ел. инсталација, водовод, грејање, хидрантска мрежа, канализација); средства техничке заштите; објекти ПУТ; остали објекти и сл.

Када се попуни табела, све ћелије су форматиране и дају сумарни износ по објектима и укупан износ издатака и расхода за све непокретности. Радни листови су увезани тако да се иницијално добијају трошкови батаљона, као излазни стандард потпрограма 1. Основна вредност потпрограма изражава се настојањем да се измере промене постојећег и достигнутог побољшања стања.

На исти начин функционише и потпрограм 2 – прорачун издатака и расхода покретних ствари за операције тактичког нивоа и потпрограм 3 – прорачун издатака и расхода обучавања и развијања способности за операције тактичког нивоа.

Потпрограм 2 такође је кориснички једноставан. Приказан је у форми табеле и даје прецизна упутстава о томе које покретне ствари треба обухватити прорачуном и које и какве јединице мере треба користити. Потпрограм је такође увезан, па се иницијално добијају трошкови батаљона по ПС и технички је створена могућност да се добије цена коштања операција за ниво бригаде и оперативних састава.

Потпрограм 3 – прорачун издатака и расхода обучености и развијања способности за операције тактичког нивоа, састоји се од три трошковне целине. То су: трошкови обучавања сталног састава, трошкови вежби сталног састава и трошкови обучавања резервног састава.

Као и претходна два потпрограма, универзално и једнообразно је конципиран тако да су његове перформансе такве да дају крајњи производ, а то су трошкови обучености и развијања способности за операције тактичког нивоа.

Програм за прорачун цене коштања операција тактичког нивоа представља основ концепта управљања ресурсима за планирање и извођење операције. Научно је заснован и у пракси потврђен модел којим се врши усклађивање свих потребних ресурса на рационалан, рентабилан, ефикасан и ефективан начин. Програмском структуром могуће је добити два кључна производа. То су трошкови санирања и одржавања способности за извођење операција. Довођење, односно развој способности за извођење операција на пројектовани ниво названи су трошкови санирања тренутног стања. Санирање постојећег стања на ниво оцене врло добар има за циљ да пружи валидну информацију и усмери ка јединственом приступу у примени технике и знања, који се користе приликом управљања процесом санирања способности за извођење операција на дефинисани ниво.

Прорачун трошкова одржавања односи се на организационе напоре који су тежишно усмерени на трошење материјалних, људских, временских и радних ресурса ради одржавања способности за извођење операција на пројектовани ниво. То је велики број различитих пројекта, активности, подухвата и задатака, који су

усмерени ка коначним циљевима чији резултати се пројектују у будућности и по правилу се изводе са лимитираним материјалним и људским ресурсима у ограниченом времену.

Одржавање способности за извођење операција је сложен, непрекидан и јединствен подухват са великим бројем садржаја и учесника и има све карактеристике процеса. За разлику од санирања, одржавање способности за извођење операција тактичког нивоа садржи већи степен ризика и неизвесности, захтева виши степен мониторинга, корекције и координације у реализацији, јер се подухват одвија у даљој будућности.

Одржавање способности за извођење операција тактичког нивоа садржи све елементе пројекта и захтева непрекидно руковођење и командовање укупним процесом, а односи се на коришћење управљачких техника, неопходних за ефикасно, ефектно и правовремено доношење одлука, које се користе током одржавања. Кључну улогу и одговорност у реализацији имају доносиоци одлуке, односно команданти јединица.

Доступни резултати омогућају доносиоцу одлуке да изврши правилно планирање и оно је кључ или предуслов правилног управљања додељеном ресурсима. Њиме се предвиђају будући догађаји и испољава утицај на одређене субјективне и објективне услове који утичу на извођење операција тактичког нивоа. Један од објективних услова који утиче на извођење операција јесу издаци и расходи који у виду трошкова формирају цену коштања.

Планирање, као стални управљачки процес одређивања циљева и начина за њихово достизање, представља почетну фазу процеса програмског буџетирања. У процесу програмског буџетирања тежиште је на резултатима потпрограма, уз изражено настојање да се повећа ефективност процеса и обезбеђење најбоље структуре снага, опреме и подршке у оквиру ограничених ресурса, ради достизања задатих циљева.

У анализи сазнања треба дати одговор на питање – како обезбедити дефинисане услове за извођење операција у условима рестриктивног финансирања, а имајући у виду постојеће стање система одбране, стање окружења и пројекцију потребних способности.

Дакле, операције су непосредно доведене у контекст зависности и утицаја одређених издатака и расхода и цене коштања и представљају основни фактор и лимит изградње и унапређења способности за извођење операција тактичког нивоа.

Цена коштања операција тактичког нивоа

Шта је цена коштања³? Она је неодвојиви део питања који се тиче система цена. Систем цена је подсистем привредног система, којим се одређују основна правила и методи образовања цена. Као што радна снага и капитал имају цену употребе, тако и операције имају цену употребе. Правило о повећању добити са смањењем цене коштања важи само ако је тржишна цена операције одређена величина,

³ Ставрић, Б., Анђелковић Р., Берберовић, С.: Економика предузећа Београд, 1996. стр 233.

која егзистира на глобалном нивоу и која се може рачунати као разлика између тржишне вредности и трошкова операције у које улазе материјални издаци и расходи и издаци за плате и накнаде ангажованог људства у операцијама. Материјални издаци су непокретности и покретне ствари.

И на начин да се проблем минималне ефикасности јединице тактичког нивоа у операцијама посматра са гледишта добити⁴ онда се доња граница добити не би могла формирати испод нивоа камате као цене друштвеног капитала. Уколико се успешним радом оствари више од тога, онда се тај вишак може назвати добит као награда за ефикасно и ефектно руковођење и командовање.

Мању цену употребе остварује онај састав који има мање трошкове операције по јединици обучавања, по јединици ангажованих ПС и непокретности. Ови се трошкови, сумарно исказани, другачије називају цена коштања операције (цк), што се своди на утрошене ресурсе по јединици операције. Смањивање трошкова операције остварује се повећањем продуктивности економичности и ефикасности рада на следећи начин: употребити и применити што боље покретне ствари, економисати на употреби ПС и непокретности и смањити издатке за ангажовано људство повећањем продуктивности њиховог рада.

Овде се као регулаторни услови за образовање цена коштања не јављају просечни услови него гранични трошкови⁵ операција (они који захтевају најмање трошкове активности по јединици операције). У вези са ценом коштања операција потребно је имати у виду и закон о опадајућим приносима. Овај економски закон има за последицу да повећање улагања ресурса у неку активност не доноси и сразмеран допринос операцијама од тог улагања, већ мање од тога. У том случају трошкови по јединици операција расту, као и укупна цена коштања операције

На тај начин цена коштања операција постаје предвидива, јер се усмеравањем ангажованих ресурса одбране у елементе операције унапред могу одредити њени оквири и крајњи домет. Операције су сложена категорија и њена изградња је дуготрајан и захтеван процес и не зависи искључиво од цене коштања већ и од припрема, организације, свеобухватности, рационалности, ефикасности и ефективности самог процеса.

Закључак

У раду је констатовано да се основни елементи и полазиште за процену цене коштања операција базира на реалним показатељима. Основна јединица која је узета за процену је батаљон. Као релевантни показатељ стања и начина прорачуна коришћен је програм за идентификовања цене коштања који има три целине. Прва целина обухвата потпрограм 1 – прорачун издатака и расхода непокретности за операције тактичког нивоа

Друга целина обухвата потпрограм 2 – прорачун издатака и расхода покретних ствари за операције тактичког нивоа. Трећа целина је потпрограм 3 – прорачун издатака и расхода обучавања и развијања способности за операције тактичког нивоа

4 Исто. стр 247.

5 G. Stigler. The Theory of Price, The Macmillan Company, New York 1952, str 224.

Операције тактичког нивоа садрже све три наведене целине и могу послужити као оријентир за извођење закључака о могућој цени коштања одређених врста операција и непосредно су у функцији оперативног планирања. Кључни елементи за одређивање критеријума цене коштања представљају оне елементе које и садржи програм и могу се дефинисати у претходне три наведене потпрограмске категорије.

У раду је констатовано да потпрограми практично чине једну целину, тако да издвајање било ког потпрограма није могуће, јер се тиме не би добили валидни резултати.

Цена коштања је основни опредељујући елемент у процесу оперативног планирања о употреби јединица у функцији остварења циља. Кључно је питање да ли цена коштања оправдава постигнути циљ или представља елемент по којем у процесу оперативног планирања треба размишљати или уопште спроводити операцију.

Литература

1. Stigler, G.: *The Theory of Price*, The Macmillan Company, New York 1952.
2. Elderige, L.: *Strategy and Policy Analysis*, Brown Companu, Iwa, 1980.
3. *Доктрина операција Војске Србије*, МО, ГШ ВС, Здружена оперативна команда, Београд, 2012.
4. Милисављевић, М., Тодоровић, Ј.: *Стратегијско управљање*, Београд, 1991.
5. Ставрић, Б., Анђелковић Р., Берберовић, С.: *Економика предузећа*, Београд. 1996.